

Kako je učitelj preživel novembrsko nedeljo in izpadel iz kombinacije

Tone Partljič

Ves zmeden se je zbujal. Zdelo se mu je, da je narobe, saj je čutil, kakor da ima noge prekratke, kakor da so se mu od včeraj zmanjšale, skrajšale; glava je rasla, rasla, bila je večja kot blazina. Stegnil je roko, res, če jo stegneš, je dovolj velika, je zadosti dolga, a tako pod glavo se mu je zdela kot roka sušičnega otroka. Spet je bil pijan snoči.

Prav nedolžna reč in povod. Ženin brat je praznoval rojstni dan. Ker sta se vedno čutila nekam kriva pred sorodniki, ker da sta jih baje zane-marjala, sta včeraj odšla na slavlje. Seveda se je veliko spilo. Četudi se je že prej odločil za nekatere čisto brezalkoholne dneve, je tam seveda pil novo vino. Potem je vozil domov z avtom zopet skoraj totalno pijan. Žena, ki ga je na praznovanje zvlekla, je hlipala, stiskala k sebi hčerkico, on pa je vozil, kdo ve zaradi kakega sadizma, prekleto hitro in divje po slabi maka-damski cesti; nekako se mu je zdelo, da je z avtom oplazil mopedista, s katerim sta se potem pobotala. Pa sta se res, ni povzročil kake nesreče. Saj je imel že dve prometni nesreči, k sreči je bil vedno sam v avtu. Tako zdaj zjutraj, ko se ne more vsega spomniti, je najhuje, zvil se je v klobčič ko ščene, ždel in si želel, da bi izginil, da bi ga naenkrat več ne bilo, da bi bilo konec.

Znova se mu je zazdelo, da ima od snoči noge prekratke. Če se stegne, če se zlekne, potem jih znova čuti v celoti, sicer pa ne. Roka pod glavo je roka spačka, glava, ki jo je imel že sicer veliko, je velika, nabuhla, vode-nična... Otipal se je z roko po glavi; točno, saj je še vedno taka kot prej, velika, malo oglata lobanja. Žena je še spala. Kakšna le bo, ko se bo zbudila, bo jezna? Najraje bi zlezel zdaj tja k njej, se ji zvil v topli, že rahlo mastni trebuh. Tam je vedno tako toplo, tam je vedno tako mehko, tja bi se zvil ko mačka in umrl.

Zavedal se je, da če bo kdaj zbral dovolj korajže za samomor, ga bo opravil tako svinjsko jutro, ko je skrokan, ko je zunaj november in megla. Saj se ob takih jutrih ne more spomniti, kaj je bilo ponoči. Poleg tega je izgubljal občutek za dimenzije, kar naprej se mu je zdelo, da se mu udi krajšajo, daljšajo, razpluzajo.

Odtaval je s postelje na stranišče. Tam se je napenjal in z ogabnimi glasovi stiskal in brizgal iz sebe rumen žolč. Potem je odšel v kopalnico pit vodo. Ko jo je izpljunil, je bila vsa bela ko od gnoja. Bela pa je bila od obloge na jeziku, ki se je nabrala ko plesen. V takih jutrih je imel ogabno bel jezik. Blazno, blazno, kako se je počutil. Potem pa se je res zvlekel k ženi, k tisti mehki, rahlo mastni trebušni priponi. Bila je topla. Bil je nebogljen ko ščene in pripravljen na to, da izgine. Pa ni, in žena se je zbudila in ga začela zmerjati in spraševati:

— Se sploh spominjaš, kako si vozil, se spomniš mopedista, ki si ga sunil v jarek in skoraj podrl? Kolikokrat si že rekel, da ne boš več pijan vozil!

Ta realnost, to kreganje, to ga je začelo vračati v resničnost. Da, udi so na mestu. Le kako mu je slabo, kako se počuti, kako je v glavi. Kaj bo res kislina prežgala goltanec in želodec? Bh, kako se mu dviguje. Joj, da bi bilo že vsega konec.

— In kako si rinil v tisto trapo.

Krucifiks, saj res, snoči je rinil v neko ogabno patetično učiteljico. To je štiridesetletna nepotešena devica.

— Vi ste pisatelj, vi globoko čutite, midva sva sorodni duši, je govorila, ker je bila tudi okajena. Drugače pa se dedcev boji; kadar pa je sama, vsa zasopla hlepi po njih, hobotnica. Če pa bi ji ga kdo pokazal, bi zbežala in kričala. Defektna, zmedena, patetična, nepotešena osebnost, ki ne more opravljati nobenega drugega poklica pod soncem, razen da je učiteljica v neki zakotni vasi in lahko v miru klistira slovenske otroke. Madona, bog.

Sam je vedel, da se ne bi s tisto prismo do klistersko nikdar spustil v kaj resnega, morda jo je le strašil in preizkušal, ko je je začel otipavati. Žena ju je zalotila in je bila užaljena, osramočena, obupana, kar je seveda razumljivo. Prekleti norec, kako se je zapletel s to jalovko.

Vstali so, obril se je namazal s pitralonom in bilo je za spoznanje bolje, če bi le v ustih imel drug občutek. Zato si je na zobno ščetko stisnil belo zobno pasto, pa si ni umival zob, marveč je drgnil belo oblogo na jeziku. Bilo je bolje, a med umivanjem je skoraj bruhal. In kaj, če je mopedist samo pravil, da je vse v redu, potem pa ga je prijavil milici. Kaj če ga je res sunil v jarek?

Dopoldne so ga klicali v gostilno, kjer so imeli telefon. Prijatelji iz mesta so mu telefonirali, da se bojo popoldne pripeljali k njemu v gorice, da se bojo pomenili o sila pomembni stvari. Ko se je vračal proti domu, ni več vedel, ali bojo prišli to popoldne ali katero drugo. Ko je imel slušalko v rokah, mu je bilo, da jo bo pokozlal, kaj šele da bi si kaj zapomnil.

Med potjo si je ogledoval kakor odsoten brege okoli sebe. Bili so nizki, goli, rjavi. November. Hiše so neme ždele ko mokre kure. Nikjer ni bilo žive duše. Ljudje so bili v kočah ali so v hlevih nastiljali kravam. November. Sam na teh bregovih, sam. Tako bi lahko šel po onem bregu, pa bi bil ta prazen. Ali pa po onem drugem, pa bi bili vsi drugi prazni. Ali po onem tretjem, četrtem, osmem . . . Sam, sam. Kako je vse tiho in nemo. November. Skrivenčene jablane so črne, klopotci so, kakor da so ta hip obmolnili. Vse je nemo, zlovešče tiho, pijano, prazno, zarotniško. Vse je tiho, le sam sebi pravi, pijanec sem, zapil se bom, crknil bom na teh bregovih, nikdar ne bom nič naredil. Kdaj bom že ležal v tej ilovici, truplo bo razpadlo, saj vem, ilovica me bo požirala in ne bo se mi več zdelo, da sem na hipe spaček. Konec bo vsega tega, tega nesmisla, pijančevanja, samoočitjanja, samozveličanja, prehitre voznje . . .

Sive njive, sive veje, sivo nebo, žolč v ustih. November. Nikje ptice, nikjer človeka, nikjer nobene žive duše, le prazni hribi, prazne njive, praznina . . . Nebo je meglena siva kupola, svinčena in težka, pala bo na glavo, ga stisnila, crknil bo, crknil bo . . .

— Kaj ne pojdeš na pogreb?

— Kakšen pogreb?

— Kaj si že pozabil, saj si se sam javil v zbornici, da boš šel ti od učiteljev na pogreb, no téga, Javornika, soseda.

— Saj res, prekleti svet. Kaj ni mogel umreti en dan prej ali kasneje.

Po kosilu se je odpravil, kakor je bil zmeden in stolčen.

Saj res, pred dvema dnevoma je hodil z drugimi učitelji kropit soseda Javornika. Spomnil se je, da se je vdova kar naprej jokala in da jim je dala piti čmerigo z brajd. Sedaj je stal pred hišo, kjer so ravno zabijali krsto in domači so se jokali. Tu pred hišo še ni bilo veliko ljudi, ljudje so v pogrebni sprevod kapljali med potjo, saj je bilo do pokopališča uro hoda. Krsto so nesli na voz. Vse je bilo okrašeno z venci. Nekaj grozljivega je na teh venci z umetnimi povoščenimi rožami. Ti ljudje mislijo, da je prava sramota imeti na vencu prave, naravne rože, zato so venci polni velikih, papirnatih in povoščenih kičastih rož. Na trakovih piše — zadnji pozdrav. Če dežuje, kadar pokapajo, tedaj se curki dežja tako lepo zapeljejo po teh povoščenih svečah. Toda ta dan ni deževalo, megla je bila nizko in iz nje je čisto tenko scalo. Konja, ki sta bila vprežena v voz, sta bila prava flegmatika. Bila sta velikanska kmečka konja. Najbrž sta čutila, da je to nekaj drugega kot poleti, ko vozita seno s travnikov, pa ju obadi pikajo, da se bog usmili. Sedaj ni bilo nobenih obadov in bila sta prav srečna. Vse drugo ju ni zanimalo. Ko so domači začeli jokati, ženske v črnih rutah pa so začele moliti rožni venec, konja nista molila, bila sta prelena ali pa ateista. Nikjer po hribih ni bilo videti ljudi, le črn sprevod se je za vozom pomikal proti cerkvi in pokopališču.

— Hudičevo je bil skop, pravijo, je učitelj zaslišal žensko sikanje.

— Saj mu je morala krasti, če je hotela imeti za kruh. Vse je nosil na banko.

— Le komu je vse zapustil?

— Komu, njej seveda in otrokoma, saj ni imel nikdar nobene flecke, bog mu daj večni mir in pokoj.

Stopili so za vozom, tudi učitelj je hodil in preklinjal mrliča, ki je ležal v krsti ves miren in trd. Tako rad bi spal to popoldne. Tedaj pa je začela zaradi strmine lesti krsta z voza, nihče ni tega opazil, saj so vsi molili posvečena si med ženami in posvečen je sad tvojega telesa Jezus. Učitelj seveda ni molil in tudi konja ne. Tako ni nihče videl, da je bila krsta že čisto na robu voza, dokler ni nenadoma strašno počilo, se prekucnilo, krsta se je odprla in mrlič, bog mu daj večni mir in pokoj, se je trd, kakor je bil, lepo zakotalil pod škarp. Pogrebci so zatulili, prestrašeni odskočili, kakor da se je med njimi znenada pojavila velikanska kača, voznik je preklel krsto, može, ki so jo tako slabo privezali na voz, in se zaklel, da ne bo več vozil mrličev, saj se za te usrane fičenke tako ne spleča. Z nekaj moškimi je potem skotal mrtveca nazaj v krsto, ki so jo zdaj pač bolje pritrdili, in sprevod je krenil naprej, le vdovo sta zdaj podpirala brat in sin. Noge so se ji opletale, le kaj se ji ne bi. Ljudje pa so se spogledovali, saj je bilo nazadnje smešno videti, kako se je mrtvec kotalil.

— Še na zadnji poti nima miru, ubogi Javornik, bog mu daj večni mir in pokoj.

Pred pokopališčem je gostilna. Tudi župnik se je tod pridružil sprevodu in začel moliti, ženske pa so mu jokaje odpevale in odgovarjale. Vdova, sin in hči pa so še komaj hodili. Že tri noči niso spali. Nalivali so sosedom in drugim kavkam žganje in rdečo kislico z brajd, ko so prihajali kropit. Malo jih je peklo, ker so naročili pogreb drugega razreda, četudi tu v goricah ni nobene razlike, le krajevna skupnost jih različno zaračunava. Če pa jim stari ni dal nikdar denarja.

Toda pravili so, da ima veliko na banki in da bo že advokat povedal, kako in kaj. Domači so se odločili, da mu bojo postavili najlepši spomenik na tem pokopališču, če je res, da jim je zapustil dva milijona.

Ko so krsto odnesli v cerkev, je učitelj ostal zunaj. Tudi sin, ki so ga pri vojakih sprejeli v partijo, je ostal zunaj. Prišel je k učitelju in rekel:

— Vi znate pisati in v časopise dajete, veste, kaj bi vas v imenu vse družine najlepše prosil? Ali bi sestavili nekaj nagrobnih kitic, mi pa bi potem izbrali najboljšo in jo vklesali v spomenik, če nam je res pustil dva milijona. Saj bomo plačali.

— Nikdar še nisem kaj takega poskusil.

— Pa boste zdaj, ne?

— Mogoče.

Vedel je, da ima uro časa, zato je odšel v gostilno. Debeli natakariji je rekel, naj mu poleg piva da še list papirja, pero je imel sam. Sklonila se je s svojimi joški in dala papir in pivo. Izvolite, gospod, je rekla priliznjeno. Bila je debela, oj debela, prsi je imela velike, da so se kar tresle. Pravili so, da je ustregla že marsikomu. On je vedel, da bi bil do kraja obupan, če bi se mu kdaj žena tako zredila, ali če bi šla v svoji vljudnosti tako daleč, da bi dala vsakemu vse od sebe, pa je kljub temu poželjivo pogledal to meso. Vendar si je mislil, kako more biti ta debelušasta natakarija res tako dobra in vražja, kakor so praveli. Saj mora otresati skoraj s stotom mesa. Vendar je začel raje sestavljati nagrobne napise.

Večna slava naši mami,
ki jo črna zemlja hrani.

Banalno, sicer pa mora sestaviti nekaj za očeta.

Ker pravite, da je to banalno in noro, pa vi poskusite sami sestaviti ducat nagrobnih napisov za sosede Javornike, da bojo potem lahko izbirali, pa boste videli!

Tukaj počiva naš ata,
naj mu bo lahka zemljica
zlata.

Zlata zemljica, nesmisel. To ne gre, le kako naj sestavite zapise! Če bi smel upoštevati boga, bi šlo najbrž laže.

Tu smo vzeli zdaj slovo,
v nebesih pa nas združil
Oče bo.

Tako bi šlo laže. Vendar se je odločil, da bo raje na pokopališču natančno opazoval, kakšne napise imajo drugi.

Pivo pa je vendarle dobro, imenitno de na ta skrokan želodec. Za pul-
tom pa nekdo otipava natakario.

Potem je v cerkvi zvonilo in vedel je, da mora iz gostilne. Potem so se
v sprevodu spet spustili navzdol proti pokopališču. Mnogi so pripovedovali
tistim, ki so se kasneje pridružili sprevodu, kako se je mrlič skotalil iz krste.
Župnik pa je spredaj popeval.

Prišli so do jame. Ljudje so se postavili okoli jame, učitelj je stal zadaj.
Gledal je nagrobne spomenike. Pokojnikov bojni tovariš se je pripravljaj,
da bi povedal, kako sta bila skupaj ujeta v Galiciji. Tudi predsednik gasilcev
se je odkašljeval za govor. Rajnki je vendar dajal prostovoljne prispevke za
gasilce. Nikdar ne veš, kdaj jih potrebuješ, se je v svoji skoposti opravičeval
sam sebi, ko je dajal jurja iz rok. In res — začeli so s pogrebom. Govoril
je vojni tovariš, predsednik gasilcev tudi, župnik pa je res lepo povedal, da
prah si in v prah se povrneš. Žena in domači pa so tulili, megla je ležala
vedno niže. Oba govornika sta gledala posebno imenitno, še posebej pa
predsednik gasilcev, saj se mu je zdelo, da je bolje govoril kakor nekdanji
vojni ujetnik. Pravzaprav sta bila hvaležna Javorniku, da je umrl in sta se
lahko lepo izkazala. Ob govoru predsednika gasilcev sta otroka celo vzklik-
nila, ata, ata, in to je bil zanj znak, da je res prekosil sosedu.

Učitelj je medtem gledal nagrobne verze. Odkril je nekaj posrečenih.
Toda prav lahko, da so bili kje na drugem koncu pokopališča še boljši, toda
s tega mesta je lahko videl le-te napise:

Če koga solza bi zbudila,
tebe ne bi zemlja krila.

Kjerkoli smo, povesod ste z nami.
Na svidenje nad zvezdami.

In tam, glej, neko prav lepo misel.

Življenje le trpljenje —
smrt je odrešenje.

Na drugih spomenikih, ki jih je lahko objel z očmi, je pisalo največkrat
kar Na svidenje nad zvezdami. Počivaj v miru ipd. Spoznal je, da to, kar je
prej sestavljal sam, ne dosega ljudske modrosti in sentimentalnosti kamno-
sekov, ki kar sami kujejo verze in vklešejo z nevemkoliko napakami. Vzel
je listek in si vpisal še te verze, saj mu bojo lahko doma pomagali. Medtem
so domači jokali, saj je ravnokar sledil najmučnejši del pogreba. Najprej

je po govorih nastopil znani premor, ko si grobarji pripravijo vrvi in deske, uredijo vse tehnične podrobnosti in potem začno spuščati krsto v jamo. Biti morajo kar se da spretni, paziti morajo na ravnotežje krste, na globočino jame, na vrvi, domači pa se pri tem navadno zavedo, da gre zdaj zares, za dokončno slovo.

Toda tokrat je bilo vse kot zakleto. Učitelju se je nazadnje zazdelo, da morda ni vse tako, da se mu le v glavi meša, ker je skrokan, da je to posledica mačka. Kajti pijanemu grobarju je tedaj zdrsnila vrv izpod krste in tisti del, kjer je imel pokojnik noge, je padel naprej v jamo, da se je krsta postavila pokonci, se odprla in pokojnik se je s svojo plešasto glavo lepo prislonil na rob jame, odprl usta in oči ter vse belo pogledal. Tudi usta je odprl na široko, kakor bi hotel reči samoglasnik a. Vsi so se razbežali, nekdo je v paniki podrl sosednji nagrobni kamen, ki se je prevrnil, da je votlo zadonelo. Vdova se je seveda sesedla, kajti ne smemo pozabiti, da se je v mladih letih s tem truplom poljubljala in celo dvakrat gola objemala. Grobar je klel pokojnika, v črni obleki je skočil v jamo in začel premikati krsto. Poskušal je položiti krsto na dno in položiti truplo vanjo. Toda truplo je bilo trdo in šlo je težko. Zato je klical nekega pogrebca na pomoč. Temu se je zazdelo, da ga kliče pokojni Javornik, pa je zbežal, kot bi ga usekala kača. Potem je le nekdo še skočil v jamo in pokojnika so nekako spravili nazaj v jamo, v krsto, v zemljo.

Godrnjali so, saj je imel mrlič oči bele ko mleko. Potem so ga le začeli zasipavati. Pogrebci so počasi prihajali k sebi, župnik je rekel trupu, naj se povrne v prah, kajti prah si in v prah se povrneš, za dušo pa bo že bog poskrbel, kot se spodobi.

Potem so šli v gostilno k sedmini. Vsi so govorili le o nenavadnem pogrebu Antona Javornika, o tem, kako je padel z voza, kako se je ves trd skotalil po travi, kako se je potem postavil pokonci, kako belo je pogledal.

— Kako je ona zacvilila, ko jo je pogledal.

— To nekaj pomeni.

— Čudno, da je bil tako posrečen pogreb, ko pa Javornik nikdar ni bil za hece.

Učitelj je šel malo z njimi v gostilno, pomežiknil natararici, spil še eno pivo in se napotil počasi peš domov.

Prazne hiše, prazni bregi, prazno drevje, siva megla, obnemogli klopotci. November. Vmes je koval nagrobne napise. Vse je bilo prav zares sivo. Javornik pa je bil vendarle pokopan, bog mu daj večni mir in pokoj.

— — —

Pred učiteljskim blokom je stal avto. Le kdo bi prišel v tej megli. Tedaj se je spomnil, da so mu rekli znanci iz mesta, da ga bojo obiskali. In res, sedeli so v sobi, žena jim je skuhala kavo, nalila konjak in zdaj zadovoljna kadila z njimi. V sobi je bilo toplo.

— Kaj si se na pogrebu jokal, da imaš take rdeče oči?

— To je, ker je bil snoči pijan.

— O, ti strela. Zdaj pa k stvari. Poslušaj! Pri vašem učiteljskem listu bojo ustanovili posebno literarno prilogo, v kateri bojo seznanjali učitelje s sodobno slovensko literaturo. Lahko, da bo kdo od starih sprejel uredništvo te priloge. Poglej, če sprejmeš uredništvo ti, in to je čisto mogoče, saj že imaš ugled, tedaj boš lahko objavljaj naše reči.

— Fantje, mene nobeno urednikovanje ne veseli.

— Saj prav zato. Glej, vzdržati bi moral eno leto, medtem bi mi objavljali svojo prozo in pesmi, čez leto pa bi kar nam prepustil uredništvo, če je res, da te ne veseli. Postavili bi jih pred dejstvo. Zdaj je čas za akcijo nas mladih.

— Toda, saj ne živim v mestu, pol ure vožnje imam samo do doline in potem še pol do mesta.

— Ne pozabi, kaka čast bi bila to zate. Učitelj iz goric, pa urednik. Če ti bo prenaporno, pa boš prepustil nam mlajšim. Mi si želimo le svojega človeka pri stvari.

— Madona, to pomeni, da bi bil le sredstvo.

— Seveda, tako je pač v literaturi.

— Hvala, dečki, ne bom. Zdaj ravno nekaj pišem, nimam časa za taka jajca.

— Kaj pišeš?

Dal jim je listek, na katerem je imel zapisane najprej svoje nagrobne napise in potem tiste, ki jih je prepisal na pokopališču. Brali so:

Večna slava naši mami,
ki jo črna zemlja hrani.

Tukaj počiva naš ata,
naj mu bo lahka zemljica
zlata.

Tu smo vzeli zdaj slovo,
v nebesih pa nas združil
Oče bo.

— Zadnji napisi niso moji, marveč sem jih prepisal kot literarni vzorec. Brali so še zadnje tri napise, ki jih je z grdo pisavo vpisal na pokopališču.

Če koga solza bi zbudila,
tebe ne bi zemlja krila...

Čez čas so se odpeljali in se strinjali, da on — kot kombinacija — odpade.

- Saj je nor.
- Ah, segnil je tu na podeželju.
- Zapil se je.

Zvečer je legel. Ko se je začel spominjati, kako obupno je bilo, ko se je zjutraj zbuja, kako se je napenjal na stranišču, je želel čimprej zaspati. V polsnu se mu je prikazala plešasta glava, ki je naslonjena na rob groba belo gledala. Stresel se je, saj to je bilo res, niso bile sanje. Ja, zjutraj moram zgodaj vstati, nimam še priprav za obravnavo ločilnih števnikov. Toda, kakor se je pogrezal v temo, tako so se mu prikazovali krsta, flegmatična konja, ki nista molila, krsta, mrlič, mopedist od snoči, megla . . . Mar ni sanjal že ves dan; kaj je bilo še sploh res in kaj sanje? Je mar vse to mogoče, kar se je zgodilo čez dan, ta preživahni mrlič, povoščene rože na vencih, nagrobni napisi, prijatelji iz mesta in njihove kombinacije . . . Pridi, spanec, požri ga vase.

Prazni hribi, prazne ceste, prazna polja, november. Potem je prišla še žena, ugasnili so luč, Javornik je že pokopan, kaj če se smeje v krsti, čimprej zaspati, zaspati, pogrezniti se v temo.

Pesmi

Nevin Birsa, rojen pred triindvajsetimi leti v Braniku na Vipavskem, je hodil na gimnazijo v Novi Gorici, potem pa se je — po krajši prekinitvi študija — vpisal na pedagoško akademijo v Ljubljani. Birsa je eden zanimivejših pesniških glasov najmlajše pesniške generacije na Primorskem, je že nekaj časa reden sodelavec naše revije, obeh primorskih revij, Srečanj in Obale, pa tudi drugih slovenskih revij. Lani

Nevin Birsa

je v Novi Gorici izšla Birsova prva pesniška zbirka, Elektronke v očeh, ki ni ostala brez odmeva v stolpcih slovenske revialne in časopisne recenzije. Birsova lirika je poudarjeno obrnjena navznoter, zato izpovedno mestoma hermetična, izrazno pa zelo razgibana, metaforično domala razkošna.